
Dr Estera MRČARICA

SUSEDI NAS NISU ODALI

Estera Mrčarica, devojčko Musafija, rođena je 24. januara 1933. u Sarajevu, od oca Meira (Majera) Musafije i majke Fride, rođene Šnetrepl (Schneetrepl).

Estera je imala sestru Perlu-Biserku, rođenu 1938, koja je umrla 1978. godine. Brat Albert, rođen 1929, živi u Americi, u državi Oregon.

Holokaust su preživeli svi članovi njene najuže porodice, dok su stradali mnogi bliski rođaci.

Rat je provela skrivajući se u Sarajevu. Posle rata, završila je osnovnu školu, pa učiteljsku i Višu pedagošku (grupa biologija sa hemijom) i posle toga, u Ljubljani, završila je fakultet biologije, 1957. godine. Magistrirala je 1974. a doktorirala 1979. godine u Sarajevu. Penzionisana je 1998. godine, kao redovni profesor Medicinskog fakulteta u Nišu.

Bila je udata za Momira Mrčaricu, inženjera elektrotehnike (umro 2005. godine), sa kojim ima kćerku Vesnu, profesora matematike, koja živi i radi u Nišu, i sina Željka, inženjera elektronike, koji sa porodicom živi u Cirihu, u Švajcarskoj. Ima četvoro unučadi.

U porodici moje majke govorili su jidiš, a u očevoj porodici žudeo-espanjol. Mi smo govorili srpskohrvatski, a kad mi deca ne bi trebalo nešto da čujemo, roditelji su govorili nemački. Moji nisu bili naročito religiozni, ali su se svi veliki praznici obeležavali, posebno

Pesah i Purim. Mama, a i porodica, poštovala je Šabat, svakog petka palila sveće, čak i za vreme rata, kada je mogla, a i posle.

Pošto je majčin otac umro veoma rano, moj tata je uoči Šabata čitao kiduš i večera je bila pripremana i za maminu porodicu. Tata je bio centralna ličnost za obe porodice. On je preuzeo, posle smrti maminog oca, a i brata koji je poginuo u Prvom svetskom ratu, u brojnoj porodici moje mame, neku vrstu savetodavca. Mama je ostala najstarija od dece u porodici u kojoj je bilo mnogo mlađih. Ona je postila za Jom Kipur.

U Sarajevu je bio razvijen jevrejski život. Pred rat je izgrađen sefardski hram koji je bio najlepši na Balkanu. Moja cela porodica posećivala je taj hram, jer je odlazak u hram predstavljao vid društvenog života. Najlepše i najuočljivije je slavljen Pesah. Taj praznik je bio povod da se svakog proleća stan pripremi za Pesah. Seder je bio prava svečanost. Tata, koji je jako lepo pevao, uvek je pevao i molitve, Haroset mi je bio najdraži. Uvek je bilo macesa, tako da je sve delovalo svečano i prijatno.

I kad sam malo odrasla, ali još uvek bila dete, imala sam neku strepnju, gotovo strah. Ostao mi je u sećanju doživljaj koji mi se desio kad sam jednom prilikom išla ulicom, i kad je neko iz grupe koja je išla za mnom, onako vižljastoj, povikao:

– Čifutka!

Trčala sam kući da se zaštitim.

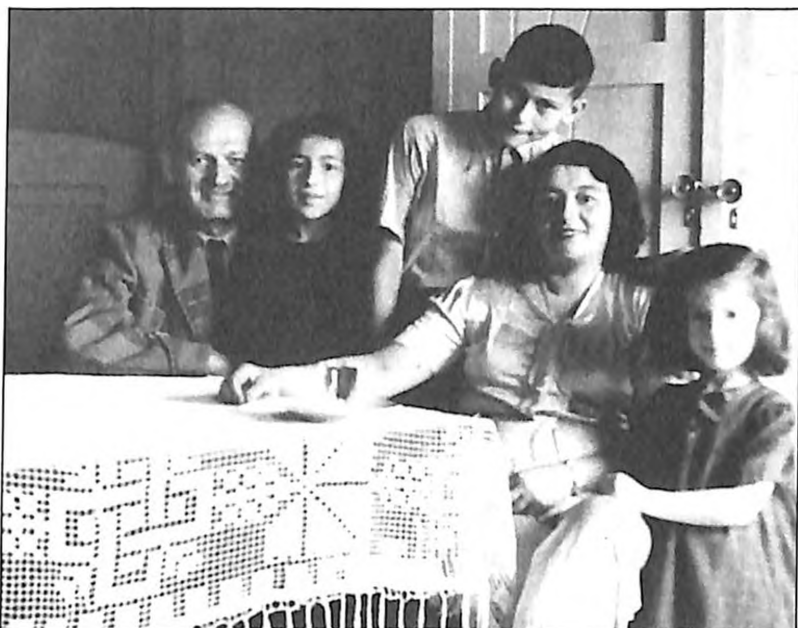
Sećam se rušenja sefardskog hrama, 1941. godine, kad je najednom nastala euforija protiv Jevreja! Sećam se da su čak skidali bakarne pločice sa krova, odnosili sve što su mogli. Bio je to prosto napad na hram. Aškenaski hram postoji i danas.

Išla sam u drugi razred kad je počeo Drugi svetski rat kod nas. Sve škole su prestale sa radom, jer su pretvorene u kasarne za mobilisanu vojsku. Čak je i moj otac bio mobilisan, iako je imao pedeset godina. Ali, on se brzo vratio. Teča, koji je bio mobilisan, pobegao je i mi smo mu dali civilno odelo, da ne bi bio zarobljen. U tom rasulu, mnogo ljudi je na sličan način bežalo.

Po dolasku ustaša na vlast doneseni su antisemitski propisi. Moji roditelji su dobili žute trake i bedževe sa crnim Magen Davidom. Nisu smeli da idu na određena mesta. Zvanično je bilo zabranjeno da jevrejska deca idu dalje od četvrtog razreda osnovne škole. Odmah je bilo zabranjeno da Jevreji imaju telefon i radio-aparat. Nama su ih odmah oduzeli. I to je bilo legalno! I danas, kad o tome mislim, ne mogu da dođem k sebi, kako to da niko u svetu, nije reagovao niti nešto učinio

protiv zlostavljanja Jevreja. Čulo se da se nešto strahovito događa sa Jevrejima, osećao se strah.

Moja omama, tetke i ujaci dolazili su kod nas, raspravljali, bili nervozni i sigurna sam da niko nije ni pretpostavljao šta će se desiti. Niko nije ni pretpostavljao šta se dešava u logorima. Razmišljalo se o tome šta da se radi. Tata je već bio bolestan, a ni mama nije bila potpuno zdrava, sestra je imala tek tri godine. Veliki je rizik bilo pobeći, jer je i to vodilo u neizvesnost. Sarajevo je bilo puno vojske, zbog čega je bežanje iz Sarajeva bilo vrlo teško i riskantno. Mi nismo spadali u imućnije građane koji bi mogli da nabave lažna dokumenta i sa njima negde otputuju. Ali, niko nije bio na pravi način svestan šta nas čeka.

*Porodica
MUSAFIJA: otac
MEIR, kći ESTERA,
sin ALBERT, majka
FRIDA i mlađa
ESTERINA sestra
PERLA-BISERKA*

Stanovali smo u četvorosobnom stanu i imali smo podstanara, don Matu, katoličkog sveštenika, inače dobrog čoveka, rodom sa Hvara. U njegovom delu stana ostavili smo vrednije stvari, nakit i drugo. Neke od tih stvari mama je kasnije dala Muzeju, jer kad smo se vratili, ništa drugo nismo našli u kući.

Godine 1941. još nismo bili naučili da smo građani N-tog reda, i živeli smo normalnim životom. Najpre su odveli maminog najmlađeg brata, od sedmero dece koja su bila živa. Zvao se Uriel. Mislim da je odveden kao komunista. Moguće da je odmah ubijen, ne znam kad i kako se to desilo.

Jevreji Sarajeva su bili postepeno odvođeni, u takozvanim racijama, koje su se odvijale u određenim razmacima, koji su se protezali do

1943. godine. Koliko znam, u prvoj raciji su odvedeni najviđeniji Jevreji, najuticajniji u Sarajevu, posebno rabini. U toj prvoj raciji odveden je mamin brat David Šnetrepl, koji je bio tek oženjen rabinovom kćerkom Estikom. On se javio iz Jasenovca. A kao pripadnik Hašomer hacaira, izučio je bravarski zanat, težeći da ide u Palestinu. Zahvaljujući zanatu, dosta dugo je bio živ, jer se javljao kartama iz Jasenovca, ali je tamo stradao.

Mi još uvek nismo bili svesni toga šta se dešava sa Jevrejima. Jedne lepe, novembarske nedelje, svih nas petero spremali smo se da idemo u šetnju. Pošto se mama dugo spremala, tata i brat su izašli ranije, a ostali smo mama, mala sestra i ja. I tada su došli po nas. Bila su dva agenta u civilu i jedan ustaša. Nisu se brutalno ponašali, niti je mama pružala neki otpor. Agenti su sa mamom razgovarali nemački. Ustaša je izgledao vrlo prosto i pratio je mamu u stopu. Poneli smo nešto hrane, odeće i pokrivače. Zapečatili su stan i nas tri smo otišle u njihovoj pratnji, tramvajem, u jednu staru, još austrougarsku, kasarnu. Tu je bio neki sabirni centar. Dvorište je bilo već puno, jer je već bilo dovedeno mnogo Jevreja. Uveče su nas uveli u prizemne prostorije. Bile smo smeštene na podu i odmah, iste večeri, svi odrasli muškarci transportovani su za Jasenovac. Čuo se strašan plač, lelek. Velika sreća je bila što tata nije bio kod kuće. Tu smo proveli više dana. Čuvali su nas naružani ljudi. Neki naši su pojedince, da bi ih prebacili do članova njihove porodice, prenosili preko glava. Nemam jasna sećanja o svemu. Trebalo je da nas transportuju dalje.

Jednoga dana posebno dobro se sećam. Bilo je veče, mračno. Grupisali su nas, da nas stave u vagone. Bila je teskobna atmosfera. Ali, toga dana je bila nova racija u Sarajevu i doveli su nove grupe Jevreja. Moja mama je rizikovala i povukla nas u tu grupu koja je tek bila dovedena. Tako smo, zahvaljujući javašluku ustaša, izbegli transport i sigurnu smrt. Pošto je tu bilo dovedeno mnogo Jevreja, odveli su nas, sa još jednom većom grupom, u drugi sabirni logor – u jedan mali jevrejski hram na Bjelavama. Smestile smo se na podu, prostrle deke. Nisu nas naročito strogo čuvali. Prebrojavali su nas svakog jutra. Mogla nam se doneti hrana i odeća, što su radile omama i tetka, a tata se skrivao sa bratom. Čini mi se da je još uvek postojala i Jevrejska opština, i da smo od nje dobili vreću jabuka, svako dete je dobilo po jednu. Mama je bila bolesna, imala je napade žuči.

Tatin prijatelj Muharem Kundurović bio je policijski lekar, zadužen za kontrolu zdravstvenog stanja među zatočenicima, i tata ga je

zamolio da nam pomogne. On je, prilikom obilaska logora, rekao mojoj majci da se napravi bolesnom, a nemačkom komandantu logora da se pojavio tifus, te da bi bolesne trebalo odstraniti radi moguće infekcije, da se ne bi zarazili i nemački vojnici. Nemački komandant je naredio da se bolesni izvedu i likvidiraju, da se zaraza ne bi širila. Bile smo izdvojene, zajedno sa grupom žena i dece, i odvedene sa njima na brdo Bakarevac. Tu je dr Kundurović mojoj majci, sestri i meni omogućio da pobeegnemo. Sve to je možda trajalo tri-četiri sedmice, tako da smo, pred kraj 1941, mi pobeogle iz logora.

*ESTERA sa bratom ALBERTOM
u Sarajevu 1938. godine*

verenic te banke. Živeli smo od para koje je tata zarađivao.

Mama je bila kod svoje majke, sa mojom malom sestrom. Tamo je bila i njena neudata sestra Rahela. Posle pola godine, u leto 1942, Dugalić, koji je bio blizak vlasti, uspeo je da otpečati naš stan. U stanu nije bilo vrednijih stvari i mi smo prodavali sve što se moglo prodati.

U našem stanu živeli smo do kraja rata.

Svi naši susedi su znali da smo tu, ali nas nisu otkrili. Ko je hteo i mogao, pomagao je materijalno, a ko nije, nije nam ni odmagao, niti nas prijavio. Da Sarajevo nije oslobođeno 6. aprila 1945, i da je još koji dan ostala tadašnja vlast, mi bismo sigurno bili ubijeni na godišnjicu

Došli smo kod omame, ali, pošto je to bilo suviše rizično, podelile smo se. Ja sam bila kod prijatelja mojih roditelja, kod Vejsil-beg Čolakovića. Stanovao je na Koševu, u maloj prizemnoj kući, i imao je veliku baštu. Živeo je samo sa ženom, sin se bavio pisanjem i živeo je u Zagrebu. Tu sam bila sakrivena, nisam izlazila iz kuće i bašte oko pola godine.

Moj brat je bio na očnoj klinici. Mama ga je tamo odvela da ga zaštiti od odvođenja u logor. Direktor klinike je bio katolik. Mama mu je rekla istinu, da je Jevrej, i taj doktor ga je dugo zadržao u bolnici.

Otac je spavao u zgradi banke. Radio je ilegalno u toj banci, kod Asim-beg Dugalića, koji je bio po-

proglašenja NDH (Nezavisna Država Hrvatska), 10. aprila, jer bi nas sigurno pronašli i likvidirali bez ikakvog odvođenja u logore.

Moju omamu i tetku Rahelu odveli su 1942. i ne znam gde su one stradale. Jedan od mamine braće – Izrael Šnetrepl, krio se u Sarajevu, ali su ga 1943. godine uhvatili i nestao je bez traga.

Date	22.8.50/PH	
Name	MUSAFIJA, Ratoro Majorova File	
BB	933	BP Sarajevo Nat Jew
Next of Kin		
Source of Information	Unknown / Clf. No. York	
Last kn. Location		Date
CC/Prison	Arr.	lib.
Transf. on	to	
Died on	in	
Cause of death		
Buried on	in	
Grave		D.C. No.
Remarks	returned to Sarajevo in 1945	

Date	7.1.49	
Name	MUSAFIJA, Ratoro M. File	
BB	1933	BP Sarajevo Nat Jew
Next of Kin		
Source of Information	Unknown / Clf. No. York	
Last kn. Location	Sarajevo / Yug.	D.C.
CC/Prison	Arr.	lib.
Transf. on	to	
Died on	in	
Cause of death		
Buried on	in	
Grave		D.C. No.
Remarks	113 111-1111	

Kopija dokumenta o upisu ESTERE MUSAFIJA u Memorijalnom muzeju Jad Vašem u Jerusalimu 1945.

kom transportovana je u El Šat, gde je rodila drugo dete, Perlu, koja se sada brine o majci koja ima devedeset i pet godina.

Danas, u ovim godinama, i posle toliko vremena, još mi nije jasno kako celi civilizovani svet nije reagovao na postupke prema Jevrejima.

Nisam pominjala očevu familiju, jer njegovi nisu živeli u Sarajevu pa nisam bila s njima u kontaktu. Dva očeva brata spasile su njihove supruge. Jedan je živio u Zagrebu, a drugi u Zavidovićima. Očeva polusestra Blanka, rođena Musafija i udata Musafija imala je pet sinova i svi su stradali, ne znam gde.

Nikad u kasnijem životu nisam imala problema što sam Jevrejka. I sada sam ponosna što pripadam toj naciji koja je dala toliko umnih ljudi. Moj tata, oronuo od patnji i lošeg života, umro je 1954. godine.

Imala sam dve tetke, mamine sestre, koje su živele u Turbetu kraj Travnika. Bile su tamo udate. Roza Mandelbaun odvedena je sa mužem i tek rođenim sinom 1941. i stradala je, sa sinom, u Đakovu. Još omama nije bila odvedena kada je od Jevrejske općine Osijek došlo obaveštenje da je stradala. Njezin sin Cvi stradao je odmah po dolasku u logor. Omama za to nije saznala, jer su tu vest sakrili od nje. Druga tetka Hensika, udata Štajner, zajedno sa mužem Aleksom i kćerkom Zlatom, uspela je da pobjegne. Jedno vreme su se krili u Livnu, onda su prešli u Split, pa u partizane. I, pošto je tetka bila u drugom stanju, zajedno sa kćerkom